

Курс
«Народознавство»
2021/2022 навчального року

ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ

Тематика практичних занять до курсу "Народознавства"

Тема № 1. Етнічна і державна територія України

- 1) З'ясувати зміст понять "етнічна територія" і "державна територія", дати стислий історичний коментар до визначення державної території після злуки українських земель в Українській Народній Республіці й УРСР.
- 2) Дати характеристику фізичних, економічних і геополітичних особливостей території України в порівнянні з територіями найбільших європейських країн.
- 3) Пояснити важливість території в історичній долі народу і його майбутнього.
- 4) Сутність державного суверенітету; захист державою суверенітету сухопутного, морського і повітряного простору; характеристика сухопутного і морського кордону України, стан його делімітації і демаркації.

Тема № 2. Етнографічне районування України

Виписати з рекомендованих праць пояснення до географічного розміщення історико-етнографічних регіонів України і позначити їх на контурній карті:

- а) у Південно-Західній Україні: Поділля (Західне і Східне), Галичина (Західна і Східна), Буковина (Північна і Південна), Гуцульщина, Бойківщина, Лемківщина, Закарпаття (Мармарощина, Пряшівщина), Покуття, Опілля;
- б) у Східному і Західному українському Поліссі: Сіверщина, Стародубщина, Волинь, Підляштя, Холмщина;
- в) у Центральній і Східній Україні: Наддніпрянщина, Надросся, Надбужжя, Надпоріжжя, Запоріжжя, Слобожанщина, Донщина (Подоння);
- г) у Південній Україні: Крим (Таврія), Нижня Наддніпрянщина (Причорномор'я), Бессарабія;
- д) пояснити компактні поселення українців поза межами державної території: Кубань, Зелений Клин, Поволжя та ін.
- е) Виписати і пояснити зміст народознавчих термінів: *етнічна територія, державна територія, делімітація і демаркація кордону, історико-етнографічна область, історико-етнографічний регіон, етнографічна група, етнічна група, аборигени (автохтони), асиміляція етнічна, національна меншина, етнос, субетнос, суперетнос, міграція, діаспора, етнонім, титульна нація.*

Література (до тем № 1 і № 2)

а) Основна

1. Степан Рудницький. Огляд національної території України // Степан Рудницький. Чому ми хочемо самостійної України. – Львів: Вид-во "Світ", 1994. – С. 209-270
2. Галина Лозко. Українське народознавство. Видання друге, доповнене та перероблене. – Харків, 2005. – С. 94-114.
3. Українське народознавство / Заг. ред. С.Павлюка. – К., 1994. – С. 49 – 78; 599-603 (а також відповідний розділи у 2-му виданні).
3. Українська фольклористика. Словник-довідник. – Тернопіль. 2008 (довідки про етнографічні регіони на відповідну літеру).
4. Географічні і політико-адміністративні карти України.

б) Додаткова

1. Лозко Галина. Етнологія України. – К., 2001. – С. 12-24, 287-295.

2. Енциклопедія Українознавства. Загальна частина. – К., 1994. – С. 17-29 (Положення, границі й територія України).
3. Енциклопедія Українознавства. Словникова частина: У 10 т. – Львів, 1993-2000 (статті на відповідні літери).
4. Малий етнополітологічний словник. – К., 2005.

Увага: Відсутність відповідних записів до кожного завдання у робочому зошиті та неготовність вільно пояснювати зміст – підстава для негативної атестації студента.

Тема 3. Населення України: автохтони і національні меншини

Завдання 1.

З наукової літератури виписати і пояснити:

- а) наявність у сучасному розселенні 3-х головних груп українців – *основний етнічний масив, етнічні групи поза сучасним державним кордоном, українська діаспора* (див.: Понаморьов А. Українська етнографія. – К., 1994. – С. 167);
- б) результати перепису населення 2001 р., його етнічний склад з показниками кількості українців та інонаціональних меншин (див.: Макарчук С.А. Етнічна історія України. Навчальний посібник. – К., 2008. – С. 312-329; Лозко Галина. Етнологія України. – К., 2001. – С. 166-275);
- в) факти фальшування показників переписів населення України окупаційними режимами – російським, австрійсько-польським, угорським та ін. (див.: Рудницький С. Чому ми хочемо самостійної України. – Львів, 1994. – С. 214-219 та ін.);
- г) зміст понять "аборигени", "автохтони", "титульна нація", "національна меншина", "регіональна меншина", "екзогамні шлюби", "ендогамні шлюби", "маргінальні особи" (див.: Лозко Г. Етнологія України. – К., 2001. – С. 166-172).

Завдання 2.

З довідкових видань і наукових праць виписати і пояснити:

- а) визначення понять "етноцид", "лінгвоцид" та найважливіші факти, документи таких злочинів проти українців під імперською окупацією (див.: Українська фольклористика. Словник-довідник. – Тернопіль, 2008. – С. 75).
- б) визначення поняття "геноцид" і факти та документи про цей злочин у планах ліквідації українського етносу московсько-більшовицьким окупаційним режимом (див.: Відлуння голодомору-геноциду 1932-1933. – Львів, 2005. – С. 8-40; Наконечний Є. Украдене ім'я. Вид. 3-є. – Львів, 2001. – С. 11-18);
- в) чому проросійські корпоративні групи ("Партія регіонів", КПУ та ін.) всупереч об'єктивним документальним джерелам і переконанням світової громадськості не визнають голодомору-геноциду в Україні 1932-1933 р. та в інші роки.

Література названа в тексті завдань.

Увага: Відсутність відповідних записів до кожного завдання у робочому зошиті та неготовність вільно пояснювати зміст – підстава для негативної атестації студента.

Тема № 4. Походження та етнічна історія українців

Завдання 1.

Дати письмово визначення й пояснити усно етапи етногенетичного й етнокультурного процесу розвитку слов'ян:

- а) трипільська доба,
- б) арійська (після трипільська) доба,
- в) кіммерійсько-скіфо-сарматська доба,
- г) слов'янська доба,
- д) доба України-Руси.

Завдання 2.

1. Виписати основні мовні ознаки поділу праслов'янської спільноти на західних і східних слов'ян.

2. Пояснити особливість формування східнослов'янських етносів – українців, білорусів, росіян.
3. Виписати і пояснити характерні особливості та географію розміщення східнослов'янських союзів племен на території України: дулібів, волинян, полян, дреговичів, тиверців, білих хорватів, сіверян.
4. Виписати і пояснити найдавніші характерні етнографічні і народно-діалектні мовні риси українців.
5. Пояснити, чому поняття "давньоруська народність", "спільна колыска", "давньоруська мова" не історична реальність, а ідеологічна вигадка.
6. Пояснити появу етнонімів "русини", "українці", "москвини" ("московити", "москвитяни", «москалі») та політонімів "Русь", "Україна", "Московія", "Великоросія", "Малоросія", "Росія" та політичні спекуляції ними окупантів України.

Завдання 3.

Виписати і пояснити зміст народознавчих термінів: *етногенез, етнокультурний процес, політонім, етнічна консолідація, народна мова, діалект, писемно-літературна мова.*

Література

а) Основна

1. Галина Лозко. Українське народознавство. Видання друге, доповнене та перероблене. – Харків, 2005. – С. 7-25.
2. Українське народознавство / Заг. ред. С.Павлюка. – К., 1994 (а також 2-е видання).
3. Півторак Григорій. Українці: звідки ми і наша мова. – К., 1993. Або його ж: Походження українців, росіян, білорусів та їхніх мов. – К., 2001.
4. Макарчук С.А. Етнічна історія України. Навчальний посібник. – К., 2008. – С. 15-91.

б) Додаткова

1. Наконечний Євген. Украдене ім'я. Чому русини стали українцями. – К., 2001.
2. Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Перевидання в Україні: В 2-х т. (фактично в 3-х) . – К., 1994. – Т. I. – С. 12-16.
3. Білінський Володимир. Україна-Русь. Книга перша. Споконвічна земля. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2013. – 383 К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2000. – 422 с. с.

Увага: Відсутність відповідних записів до кожного завдання у робочому зошиті та неготовність вільно пояснювати зміст – підстава для негативної атестації студента.

Тема 5. Українська громада і громадський побут

Завдання 1.

Дати письмово визначення і пояснити усно такі поняття:

- а) що таке громада;
- б) традиційні типи громадських спільнот в Україні;
- в) засади утворення громад;
- г) громади на засадах землекористування, їх історичний розвиток, особливості в різних регіонах України, теперішній стан.

Завдання 2.

- а) з'ясуйте типи середньовічних міських ремісничих громад в Україні, їх самоврядування та організацію виробничого і культурно-громадського життя;
- б) назвіть церковні братства в Україні, поясніть причини їх виникнення і роль у національно-культурному житті краю;
- в) поясніть особливості виникнення козацтва і чумацтва як унікальних форм військового та соціально-політичного життя українців свого часу.

Література

1. Пономарьов А. Українська етнографія. – К., 1994. – С. 200-226.
2. Українське народознавство / Заг. ред. С. Павлюка. – К., 1994. – 241-268 (а також 2-е видання).

3. Галина Лозко. Українське народознавство. Видання друге, доповнене та перероблене. – Харків, 2005. – С. 407-423.

4. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу. – К., 1991. – Ч. I. – С. 39-41, 51-56 (а також інші видання цієї праці).

5. Енциклопедія Українознавства. – Львів, 1993. – С. 442-443.

Увага: Відсутність відповідних записів до кожного завдання у робочому зошиті та неготовність вільно пояснювати зміст – підстава для негативної атестації студента.

Тема 6. Традиційне громадське самоврядування в Україні

Завдання 1.

Поясніть особливості традиційного громадського самоврядування в Україні і його роль у розвитку демократичних традицій:

- а) на засадах звичаєвого права;
- б) громадських форм праці;
- в) взаємодопомоги;
- г) побратимства та кумівства.

Завдання 2.

Поясніть:

- а) існування традиційних молодіжних громад в Україні;
- б) особливості їх організації;
- в) роль у вихованні молоді, створенні умов для повноцінного морального і культурного розвитку;
- г) сучасний стан організаційних молодіжних форм.

Література

1. Пономарьов А. Українська етнографія. – К., 1994. – С. 200-226.

2. Українське народознавство / Заг. ред. С.Павлюка. – К., 1994. – 241-268 (а також 2-е видання).

3. Галина Лозко. Українське народознавство. Видання друге, доповнене та перероблене. – Харків, 2005. – С. 407-423.

4. Воропай Олекса. Звичаї нашого народу. – К., 1991. – Ч. I. – С. 39-41, 51-56 (а також інші видання цієї праці).

5. Енциклопедія Українознавства. – Львів, 1993. – С. 442-443.

Увага: Відсутність відповідних записів до кожного завдання у робочому зошиті та неготовність вільно пояснювати зміст – підстава для негативної атестації студента.

Тема 7. Українська родина і родинний побут

Завдання 1.

- а) виписати повне визначення сім'ї;
- б) визначити історичні типи моногамної сім'ї і пояснити їх склад;
- в) пояснити структуру родинного дерева і схематично зобразити її в письмовій формі.

Завдання 2.

З'ясувати:

- а) типи сім'ї за соціальним складом;
- б) історичні процеси розвитку української сім'ї в умовах соціального, національного і релігійного гніту окупаційними режимами (російським, польським, угорським, румунським);
- в) особливості традиційних взаємин в українській родині;
- г) функції сім'ї;
- д) традиційні весільні обряди;
- е) традиційні українські пологові і христинні обряди;
- є) традиційну похоронну і поминальну обрядовість;
- ж) виховну роль традиційної родинної обрядовості.

Завдання 3.

Виписати і пояснити зміст народознавчих термінів: *полігамія, моногамія, звичаєве право, національна ендогамія, проста сім'я, складна сім'я, неповна сім'я, патріархальна сім'я, звичай майорату, мінорату, дідизни, материзни.*

Література

1. Пономарьов А. Українська етнографія. – К., 1994. – С. 241-254.
2. Українське народознавство / Заг. ред. С.Павлюка. – К., 1994. – С. 204-240 (Або відповідно 2-е видання).
3. Лозко Галина. Українське народознавство. Видання друге, доповнене і перероблене. – Харків, 2005. – С. 391- 406 (Або вид. перше: К., 1995. – С. 293-308).
4. Українська родина. Родинний і громадський побут. Посібник для вчителів та викладачів народознавства. – К.: Вид-во ім. Олени Теліги, 2000. – 422 с.

Увага: Відсутність відповідних записів до кожного завдання у робочому зошиті та неготовність вільно пояснювати зміст – підстава для негативної атестації студента.

Тема 8. Астрономічні знання та народний календар українців

Завдання 1.

- а) пояснити процес становлення теперішнього нашого літочислення;
- б) тиждень як найдавніша календарна одиниця;
- в) українські особливості місячного календаря.

Завдання 2.

- а) хліборобська основа народного календаря;
- б) космогонічні та метеорологічні відображення у народному календарі;
- в) виписати 10 прикладів народних передбачень на погоду чи врожай.

Література

1. Українське народознавство / Заг. ред. С.Павлюка. – К., 1994. – С. 170-185 (Або відповідно 2-е видання).
2. Лозко Галина. Українське народознавство. Видання друге, доповнене і перероблене. – Харків, 2005. – С. 213- 224.
3. Василь Скуратівський. Вінець – К., 1994.
4. Степан Килимник. Український рік у народних звичаях. – К., 1994.

Тема 9. Світоглядні уявлення, вірування та релігійна культура українців

Завдання 1.

З'ясувати:

- а) народні уявлення про людину, долю і душу та їх історичні зміни;
- б) багатство української демонології;

Завдання 2.

- а) довколишній світ, явища природи і стихії у народних уявленнях;
- в) дифузія (міксація) язичницького і християнського світоглядів.

Література

1. Українське народознавство / Заг. ред. С.Павлюка. – К., 1994. – С. 80-96 (Або відповідно 2-е видання).
2. Лозко Галина. Українське народознавство. Видання друге, доповнене і перероблене. – Харків, 2005. – С. 117- 164.
3. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. – К., 1992.

Тема 10. Українська символіка та священні знаки

Завдання 1.

Пояснити:

- а) семантику знаків-символів з доби Трипілля і їх трансформацію в українському орнаменті (вишивка, тканиня, писанка та ін.);
- б) родові знаки та символи феодальних родів.

Завдання 2.

- а) герби міст України відповідно до Магдебурзького права та володарів землями;
- б) історія герба Києва;
- в) козацька символіка;
- г) українська національна символіка ХХ ст.. (тризуб, прапор, барви).

Література

1. Лозко Галина. Українське народознавство. Видання друге, доповнене і перероблене. – Харків, 2005. – С. 271-288;
2. Сергійчик В. Національна символіка України – К., 1991; Герби та землі України. – К., 2001.

Тема 11. Обрядова культура і народний етикет українців

Завдання 1.

Пояснити:

- а) процес формування календарної обрядовості;
- б) зміст обрядовості зимового циклу;
- в) весняний цикл обрядовості;
- г) літні звичаї та обряди.

Завдання 2.

З'ясувати у річно-календарній обрядовості поєднання давніх народних традицій із християнськими.

Література

1. Українське народознавство / Заг. ред. С.Павлюка. – К., 1994. – С. 122-167 (Або відповідно 2-е видання).
2. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу. – К., 1992.
3. Василь Скуратівський. Вінець – К., 1994.
4. Степан Килимник. Український рік у народних звичаях – К., 1994.

Тема 12. Національний характер і виховний ідеал українців

Завдання 1.

- а) пояснити зміст поняття «ментальність» і процес формування українського характеру;
- б) визначальні риси національного характеру і їх деформація під тривалим національним поневоленням.

Завдання 2.

- а) з'ясувати соціопсихічні риси українського характеру;
- б) мовне відображення тривалого лінгвоциду й насильної асиміляції.

Література

1. Лозко Галина. Українське народознавство. Видання друге, доповнене і перероблене. – Харків, 2005. – С. 80-93;
2. Лозко Галина. Етнологія України. – К., 2001. – С. 50-90.

Тема 13. Житло, домашнє господарство і побут українців

Завдання 1.

- а) характерні особливості традиційної селянської хати в інтер'єрі, начинні, меблях;

б) традиційна їжа українців.

Завдання 2.

Характерні особливості традиційного селянського подвір'я до його знищення колгоспним рабством, господарські будівлі і реманент.

Література

1. Галина Лозко. Українське народознавство. Видання друге, доповнене та перероблене. – Харків, 2005. – С. 424-439.
2. Українське народознавство / Заг. ред. С.Павлюка. – К., 1994. – С. 438– 453; 456-488 (а також відповідний розділи у 2-му виданні).

Тема 14. Регіональні особливості хліборобства та народних промислів

Завдання 1.

- а) дати характеристику регіонарних особливостей господарства України:
- б) рільництво;
- в) тваринництво;
- г) городництво, садівництво, рибальство.

Завдання 2.

Характерні народні промисли у різних місцевостях України.

Література

1. Галина Лозко. Українське народознавство. Видання друге, доповнене та перероблене. – Харків, 2005. – С. 309–321.
2. Українське народознавство / Заг. ред. С.Павлюка. – К., 1994. – С. 270–436 (а також відповідний розділи у 2-му виданні).